

UNIDADE DIDÁCTICA 10

O NOSO LÉXICO E AS LINGUAS CLÁSICAS: FORMACIÓN DE PALABRAS, CULTISMOS E LÉXICO PATRIMONIAL. A EVOLUCIÓN FONÉTICA

10.1. A etimoloxía

10.1.1. Concepto

10.1.2. Etimoloxías gregas

10.1.3. Etimoloxías latinas

10.2. Concepto de evolución das palabras: a evolución fonética

10.2.1. Palabras patrimoniais

10.2.2. Cultismos

10.3. Sistemas de creación de novas palabras

10.3.1. Derivación

10.3.2. Composición

NOTAS E ACTIVIDADES

1. Busca en varios dicionarios a palabra **etimoloxía** e anota o seu significado, asegurándote de que comprendes as palabras que empregas.

2. Todas as palabras que ves nas dúas columnas da esquerda proceden do latín. Á dereita verás os seus étimos. Se observas con atención, verás que con cada étimo latino se relacionan dúas palabras actuais (cada par galego/castelán vale por unha). Emparella cada unha delas co seu étimo, atende o grao de variación que presentan respecto da orixe e obtén as túas conclusións (por suposto, debes buscar nun dicionario aquelas cuxo significado non saibas):

COLUMNA 1	COLUMNA 2	ÉTIMO LATINO
nai / <i>madre</i>	capital	octo
factor	cheo / <i>lleno</i>	factum
clamor	níveo	mater
ferro / <i>hierro</i>	pedestre	sexta
estrela / <i>estrella</i>	plaga	lac, lactis
solitario	lei / <i>ley</i>	ferrum
filamento	sesta / <i>siesta</i>	clamare
outro / <i>otro</i>	octavo	gingiva
cinco	xinxivite / <i>gingivitis</i>	aurum
miúdo / <i>menudo</i>	leite / <i>leche</i>	solitarius
solar	ouro / <i>oro</i>	nox, noctis
dominio	noite / <i>noche</i>	stella
pétreo	fidelidade	lumbus
falar / <i>hablar</i>	lombo / <i>lomo</i>	alter
fe	parede / <i>pared</i>	filum
lumbar	fabular	folia
folla / <i>hoja</i>	pedra / <i>piedra</i>	fides
áureo	dono / <i>dueño</i>	minutum
nocturno	quinquenal	fabulare
lácteo	minuto	solum
enxiva / <i>encía</i>	fito / <i>hilo</i>	dominus
oito / <i>ocho</i>	alternativa	quinque
sexta	estelar	petra
caño	solteiro / <i>soltero</i>	paries
pleno	férreo	caput
legal	chamar / <i>llamar</i>	nix, nivis
chaga / <i>llaga</i>	maternal	lex, legis
pê / <i>pie</i>	feito / <i>hecho</i>	plaga
neve / <i>nieve</i>	solo / <i>suelo</i>	plenus
parietal	folio	pes, pedis

CONCLUSIÓNS:

3. De xeito semellante, velaquí outra lista, esta vez con palabras baseadas no grego. Na páxina seguinte escribirás a palabra ou palabras gregas coas que se relaciona cada unha das actuais, e anotarás o seu significado. Guíate pola transcripción e ten en conta que unha palabra actual pode relacionarse con máis dun etímo. Hache será útil un dicionario.

PALABRA ACTUAL	ÉTIMO GREGO	TRANSCRIPCIÓN
	ἀγωγή	agogé
	κάρδια	kardia
	τῆλε	tele
	γῆ	ge
	αἷμα	haima
	πολύς	polýs
mesopotamia	γυνή	gyné
filosofía	παλαιός	palaios
cardiólogo	λίθος	líthos
dactilar	ἵππος	hippos
podólogo	δρομέω	droméo
astronomía	ποταμός	potamós
necrofilia	κρατία	kratía
andróxino	γλῶττα	glotta
acrópole	ἀνὴρ, ἀνδρός	aner, andrós
telepatía	οἶκος	oikos
xeografía	δημος	demos
democracia	νόμος	nomos
políglota	βίος	bíos
paleolítico	πάθος	pathos
hipódromo	ἄλγος	algos
xinecólogo	νέος	neos
pedagogía	ἄκρος	acros
analxésico	ιατήρ	iater
neolítico	γραφέω	grapheo
pedagogía	δάκτυλος	dáktylos
hidráulico	σοφία	sophía
hipopótamo	φωνή	phoné
economía	πούς, ποδός	pous, podós
pediatra	ἀστήρ	astér
afónico	πόλις	polis
anemia	παῖς, παιδός	pais, paidós
filoloxía	φίλος	philos
	μέσος	mesos
	λόγος	logos
	ὔδωρ	hýdor
	νεκρός	nekrós
	ἀ-/ἀν-	a-

PALABRA ACTUAL	RELACIONES		SIGNIFICADO
mesopotamia			
filosofía			
cardiólogo			
dactilar			
podólogo			
astronomía			
necrofilia			
andróxino			
acrópolis			
telepatía			
xeografía			
democracia			
políglota			
paleolítico			
hipódromo			
xinecólogo			
pedagogía			
analgésico			
neolítico			
pedagogía			
hidráulico			
hipopótamo			
economía			
pediatra			
afónico			
anemia			
filología			

4. Na táboa seguinte, na columna da esquerda, atoparás unha serie de sufixos latinos que, coa correspondente evolución, están vivos nas nosas linguas, e co mesmo significado que tiñan en latín. Na columna central debes propoñer palabras actuais, galegas e/ou castelás, que conteñan estes sufixos, relacionándoos cos significados que aparecen á dereita de todo:

Nº	SUFIXO LATINO	EVOLUCIÓN	PROPOSTAS	SIGNIFICADOS
1	-aria	-eira / -era		PERTENZA, MATERIA
	-arius	-eiro / -ero		
	-etum, -a	-edo, -a		
	-ilis	-il		
	-osus, -a	-oso, -a		
2	-itia	-za, -cia / -cia		COLECTIVO OU ABSTRACTO
	-tatis	-dade / -dad		
	-tutis	-tude / -tud		
3	-minis	-me / -mbre		INSTRUMENTO OU RESULTADO
	-mentum	-mento		

4	-icus, -ticus	-ico, -tico		CUALIDADE
	-alis	-al		
	-aris	-ar		
5	-ulus, -a	-ulo, -a		DIMINUTIVO E/OU APRECIATIVO
	-culus, -a	cho, -a, llo, -a, culo, -a / jo, -a		
	-illus, -a	-ilo, -a		
6	-toris	-tor		AXENTE
	-soris	-sor		
	-tricus	-triz		
7	-sionis	-sión		ACCIÓN OU RESULTADO
	-tionis	-ción		
	-ginis	-xe / -gen		

8	-bilis	-ble, -bel / -ble		CAPACIDADE OU POSIBILIDADE
9	-eus, -a	-eo, -a		PERTENCENTE OU RELATIVO A
	-icius, -a	-icio, -a		
	-inus, -a	-iño, -a / <i>ino-a</i>		

5. Como resultado do exercicio 2, veráas que houbo unha serie de cambios da pronuncia do latín que se produciron da mesma maneira, sempre que se tratase do mesmo contexto fónico. Eses cambios son coñecidos co nome de leis fonéticas, moitas das cales serven para comprender a relación entre as linguas romances. Para este curso, consideramos as máis importantes as que veráas na seguinte táboa:

LEI FONÉTICA	EXEMPLO
/è/ tónica > /e/ aberta (galego) e ditongo /ie/ (castelán)	<i>petra</i> > <i>pedra</i> / <i>pedra</i>
/ö/ tónica > /o/ aberta (galego) e ditongo /ue/ (castelán)	<i>solum</i> > <i>solo</i> / <i>suelo</i>
/f/ inicial latina > = (galego) e > ø (castelán; , deixa "h" como marca gráfica)	<i>ferrum</i> > <i>ferro</i> / <i>hierro</i>
/p/, /t/ e /k/ intervocálicas > /b/, /d/ e /g/	<i>caput</i> > <i>cabo</i>

PARA LEMBRAR

1. Deberás poder identificar, nun par de palabras, cal é a culta e cal a patrimonial.
2. Dados uns lexemas gregos e unhas palabras actuais, terás que sinalar cales son os lexemas que interveñen na composición da palabra actual e o seu significado
3. Ante a vista de palabras galegas ou castelá con presenza dalgún dos sufixos examinados nesta Unidade, deberás segmentar correctamente a palabra, indicar o sufixo e o seu significado, así como o da palabra completa.
4. Finalmente, diante dalgunhas palabras latinas, deberás ser capaz de propoñer o resultado esperable da evolución ás correspondentes palabras patrimoniais galegas e castelás.